

“ERKIN VOHIDOVNING MATMUSA OBAZI TAHLILI”

(maqola)

Ergasheva Nilufar Akramjon qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti o‘zbek filologiyasi fakulteti 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: *O‘tgan asrlarda shoir va yozuvchilarimizning o‘zbek adabiyotida tutgan o‘rni, shu jumladan Erkin Vohidov ijodida Matmusa obrazining o‘ziga xosligi, “Donish qishloq latifalari” asari tahlili, Erkin Vohidov ijodiy merosining yosh avlodni Vatanga muhabbat, sadoqat va uyg‘oqlikka chorlash ruhida tarbiyalash borasidagi ahamiyati.*

Kalit so‘z: *Nasriddin Afandi, Matmusa, kulgi motivi, donishmand, jo‘yak, charxpalak, narvon, sadoqat ruhi.*

Adabiyotga bo‘lgan e‘tibor har qachongidan ham yuqori darajada ekanini yana bir isboti sifatida 2020 -yil 20 -may kuni “Adiblar xiyoboni” ning ochilish marosimi o‘tkazildi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev bu marosida: “Adabiyot xalqning yuragi, elning ma’naviyatini ko‘rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar pul topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta’sirchan kuchidan foydalanishi kerak. Ajdodlar merosini o‘rganish, buyuk madaniyatimizga munosib buyuk adabiyot uchun hamma sharoitlarni yaratamiz-”, deya rost gaplarni aytgan edi.

XX asr o‘zbek adabiyotida realistik qarashlar, badiiy adabiyot va ijtimoiy ayotning yaqinlashuvida o‘ziga xos davr bo‘ldi. Xalq hayoti, insonlar taqdiri, qiyinchiliklar davri va zamon muhiti tasviri asarlarda o‘z aksini topdi. Bu hodisa adabiyotning barcha turlari: nasr, nazm va dramaturgiyada birdek yaqqol ko‘zga tashlanadi. O‘tgan asrning 70-80-yillarida o‘zbek adabiyotida qaynoq muhit yuzaga keldi. Bu hodisa o‘z-o‘zidan, osmondan tushgandek sodir bo‘lgan emas. Mafkuraviy g‘oya sabab adabiyotga bo‘lgan mehr-muhabbat va qiziquvchanlik sovib borayotgan bir vaqtda Asqad Muxtor, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Halima Xudoyberdiyeva, Muhammad Yusuf kabi shoirlar o‘z asarlari orqali kishi ruhiyatiga iliqlik olib kira oldi. Buyuklar kun kelib tan olinishi, e‘tirof etilishi shubxasiz edi. Shoir Xurshid Davron o‘z maqolalaridan birida shunday deydi: “Adabiyotda 30- yillar qatag‘onidan keyin paydo bo‘lgan jarlikni to‘ldirganlardan Abdurauf Fitrat-u Abdulla Qodiriy , Abdulhamid Cho‘lpon-u Usmon Nosirdek tengsiz shoirlar qalam surgan bo‘lsa XX asr o‘zbek she‘riyatining oltin davriga ko‘prik ulagan shoirlarning biri Erkin Vohidovdir”.

Zamon bilan hamnafas ravishda ijod qilgan, zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin yulduzlaridan biri Erkin Vohidov o‘z ijodiy davrini XX asrning 60-yillaridan boshlagan. Shoirning ijod yo‘liga nazar tashlar ekanimiz, asarlarida Vatanga bo‘lgan cheksiz muhabbat, inson hayotini har narsadan ustun qo‘yish yetakchilik qilganligining guvohi bo‘lamiz: “Shoir uchun el nazaridan qolish- eng oliy jazo. Qolganini iztirob demasa ham bo‘ladi”,-deb yozganlaridan bularni anglash qiyin emas. Erkin Vohidov – qo‘rqmas shoir, keskir zabon, o‘tkir qalam ustasi. Uning ijodida komedik ruhdagi asarlari yuksak o‘ringa ega. Birgina “Donish qishloq latifalari”ga e‘tibor qaratsak. Bu asarida latifa yordamida davrning ijtimoiy yutuq va kamchiliklari yumorga o‘rab berilgan. O‘zbek xalq o‘g‘zaki ijodida Nasriddin Afandi o‘z

oʻrniga ega donishmand obraz hisoblanadi. Turli xalq va millatga mansub boʻlsa-da, Aldarkoʻsa, Mirali, mulla Mushfiq kabi donishmandlik obrazlari ham mavjud. Erkin Vohidov esa adabiyotga Nasriddin Afandining yangi modeli, yaʼni zamonaviy koʻrinishi - Matmusani olib kirdi. Bu esa ijodkorning adabiy kashfiyotchilik qobiliyatiga ega ekanligidan dalolat beradi. “Donish qishloq latifalari”ni oʻqib hammaning yuziga kulgu yuguradi. “Vaholanki men ularni alam bilan yozganman”,- deydi shoir. “Matmusaning latifalari” turkumini oʻqir ekanmiz, asardagi roʻy

bergan voqealarga eʼtiborsizlik bilan shunchaki koʻz yugurtirib oʻtib ketish mumkin emasligiga ishonish hosil qilamiz. Voqealarning biri boshqasiga qaraganda kulgili va qiziqarlilik koʻrinaveradi, ammo bu orqali shoir aql-idrokka qarshi, teskari ishlar el boshiga uqubat va kulfatlar keltirishini aytib

oʻtmoqchi boʻlgan. Dastlab Matmusaning qishloqdoshlarining ahvoli shunday tasvirlanadi:

“Donishqishloq degan joy

Bordir bizning tomonda.

Oʻsha qishloq ahlidek

Dono xalq yoʻq jahonda.

Joʻyak tortib tomiga,

Makka ekkan oʻshalar.

Kalishini perronga

Tashlab ketgan oʻshalar.

Yuz qop ganchni bir yoʻla

Suvga qorgan u yerlik.

Echkini sartaroshga

Olib borgan u yerlik”.

Bulardan tashqari minorani “teskari turib qurilgan quduq”ga, temir yoʻlni esa

“tayyor turgan narvon”ga oʻxshatganlar. “Pashshaga sopqon otgan” va “chivinga qopqon qoʻygan” dono xalqdan Matmusadek donishmand chiqishi tabiiy hol. Kuldirish hech qachon oson boʻlmaydi. Hazilni orti zil ekanini, ogʻir ekanini, chin haqiqat ekanini uncha – muncha odamlar anglamaydi. Endi bunday ming karra mashaqqat ortguvchi asarlarni yozishni aytmasa ham boʻladi. “Oʻxshatib kuldirishni uddalagan adib, zarurat tugʻilganda, “jizillatib chaqish”ni ham joyiga qoʻya oladi.-” , deydi Xurshid Davron. Buning isboti sifatid “Matmusaning uylanishi”ni oʻqib koʻrishimiz kifoya. Matmusa shaharda bir tannoz bilan tanishib, qishloqqa yetaklab qaytadi. Qarangki, uylanganiga uch oy toʻlgandayoq farzand koʻradi. Yoʻq, biz kutgan toʻs-toʻpalon yuz bermaydi, aksincha Matmusaning oilasida ham, Donishqishloqda ham koʻtarinki bir holat yuzaga keladi. Yaʼni, elqatori toʻqqiz oyda bola koʻrib yurgan donishqishloqliklar shaharlik kelinning “zarbdor”ligidan hayratda, bu moʻjizaga dahldor boʻlgan Matmusaning dimogʻi osmonda. Mahalliy matbuotda “Ilgʻor oʻrnak – qishloqqa” degan dabdabali maqola bosiladi, erkaklar bu tashabbusni qoʻllab, gazetada chiqishlar qilishadi. Koʻchalarda “Yangilikka – katta yoʻl”, “Toʻqqiz oyni – uch oyda!” yangligʻ shiorlar paydo boʻla boshlaydi. Erkin Vohidov mahoratli adib. U Matmusa timsolida bir yonda sodda insonni yana bir tomonda yangi, oʻzgacha muammolarga ters qaraydigan insonni gavdalantirdi. Muallif qoʻlidagi qalam goʻyoki yozmaydi, balkim qalami

uchidan soʻzlar musiqa singari quyilib keladi uning sheʼrlari yakka soʻzda chalingan dilrabo kuydek yangraydi, koʻp ovozli simfoniyani eslatadi, publitsistik maqolalarini oʻqiganda inson koʻngil hazinasining, tuygʻularining xilma-xil jilolari mujassam, oddiy maishiy kechinmalardan tortib ulkan ijtimoiy mushohadalar, qabohatlar haqida qalam tebratganda ham ajib samimiyat, hazin va nurli bir kuy aks-sado berib turadi. Erkin Vohidov aytgan haq soʻzni aytguvchi Matmusalar yashayversin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E.Vohidov, Tabassum. Alisher Navoiy nomidagi Oʻzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010